

A SZLOVÉNSZKÓI MAGYAR KÖZÉPOSZTÁLY

LEGFÁJÓBB EMLÉKEIM KÖZÉ tartozik néhány budapesti esemény, amelyből észrevettem, mennyire tájékozatlan az átlagos magyar közvélemény a Csehszlovákiában élő magyar kisebbség dolgaiban. „Hányan éltek ti ott“ — kérdezte egyszer egyébként rendkívül művelt barátom — „úgy-e négyszázezen?“. Gyakran próbára tettem magyarországi ismerőseim ismereteit a kisebbségekről s az eredmény lehangoló volt. Általában két vezérelv különböztethető még az állásfoglalásoknál: a túlzott optimizmus és a túlzott pesszimizmus, s e két főirány mindegyike számos alfajra oszlik. Az optimisták rendszerint lelkes, könnyöt hívő és kritikátlan emberek, a magyar középosztály kifogyhatatlan hit- és fantáziatartalékkal rendelkező kedves tagjai. Nem optimizmusuk a hiba, mert az indokolt, hanem optimizmusuk könnyelmű túlzásai. Szerintük nincs baj, illetve: minél nagyobb a baj, annál közelebb van az orvoslás. Vagy nem hiszik egyszerűen a komplikációkat s véleményük az, hogy a szlovénszkói magyarság könnyen meg tudja javítani a sorsát, vagy mindent elhisznek, a legfantasztikusabb meséket, az árvái felkelésekről s a kiegyenesített kaszákról szóló fantazmagóriákat, az azonnali megoldás lehetőségét, határidőket állítanak föl, Macedóniát látnak Szlovénszkóban s biztosak a dolgukban. Ami kellemetlen, egyszerűen nem hiszik el, ami kellemes és belevág képzeletükbe, fenntartás nélkül elfogadják. Magatartásuk veszedelmes, mert ha elterjed és átterjed Szlovénszkóra, gátlólag hat a kisebbségi munkára s kényelmes csodavárásnak ad helyet. Minek dolgozni, minek szervezkedni, úgyis eljön a gyors megoldás, hangoztatják a szívós munkától irtózó túlzott optimisták és kitérnek a realitások útjából.

A pesszimisták az intellektualizmus köreiből ütöttek táborot és számuk szerencsére jóval kisebb, mint az optimistáké. Egyik típusuk szerint a gyenge csehszlovákiai magyarság nem viseli el a cseh nyomást, mert nem versenyképes és össze fog roppanni. Ez a pesszimizmus lebecsüli a magyar nép ellentálló erejét és kiindulva néhány kétségtelenül meglévő veszedelmes jelenségből (például a csehek gazdasági és munkabírási fölényéből) szomorú konklúziókra jut. Érdekes, hogy a pesszimisták ideges kishitűségükben gyakran átveszik a legféltelenebb optimisták elveit és azonnali megoldásra spekulálva, beleszingatják magukat a naiv határidőpolitikába. A kisebbségi magyarság nem életképes — mondják — káderei bomladoznak, valami gyors megoldást kell tehát kieroszakolni bármi áron és addig doppingolni a tömeget, hogy a szlovénszkói magyarság fel ne szívódjék. A pesszimisták második főcsoportja téves ideológiai és doktrinér elképzeléseivel

úgy vélekedik, hogy a kisebbségi magyarságnak kitűnő dolga lehet a csehszlovák demokráciában, berendezkedik az ottani helyzetben, külön kultúrája fejlődik ki és lelkileg elszakad a magyarországi magyartól, mert nem osztja az anyaországban uralkodó politikai elveket. Az összmagyarság szempontjából, egy tizenkét milliós nemzetnél, a szecesszió nagy veszedelmet jelentene. Mondanunk sem kell, hogy e felfogás hamis, egyoldalú s kizárólag magyarországi belpolitikai használatra keletkezett Budapesten, hogy az ördög falrafestésével „jobb belátásra“ bírja otthoni dolgokban a magyar kormányt. Szerencsére ma tűnőben van, mert amióta a csehszlovák demokrácia autoritativ demokráciává vált, külföldi híveinek lelkesedése megcsappant.

E megítélési módok mindegyike túlzott és ideges, a helyzet nemismerésén alapszik s rendszerint bizonyos világnézet vagy egyéni cél szolgáltatásban áll. A magyar napilapok, ha foglalkoznak az elszakadt magyarok ügyeivel, ugyanezeket a szempontokat tartják szem előtt, de — a sajtó természeténél fogva — állásfoglalásuknál túlteng a túlzó optimizmus, leíró közleményeiknél a szenzációhajhászás. Így bizonyos sablonos és hivatalos írásmód fejlődött ki, amelyet a jobboldali lapoknál az elnyomás grand guignol-szerű elképzelése tarkít, bizonyos baloldali lapoknál pedig a sorok közül — nem leírva, de éreztetve — néha kicseng a csehszlovákiai helyzet titkos csodálatának kuruckodásnál is hamisabb hangja. Elvitathatatlan azonban, hogy az utóbbi időben megnagyobbodott a kisebbséggel való törődés, a túlzó optimizmus helyét az egészséges optimizmus foglalta el s ez adott bátorságot e tanulmány megírására: hátha nem pusztában elhangzó szó, nem is amolyan sablonos jajgatás, hanem olyasvalami, ami a megnagyobbodott érdeklődés tudatában nyíltan foglalkozik a kisebbségi problémával, könnyebben meghallgatásra talál.

LÁM, AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG áttörte a frontot. Elvitathatatlan, hogy a budapesti közvélemény — talán a diadalmasan betört erdélyi magyar kultúra következtében — tájékozottabb az erdélyi dolgokban és a romániai magyarság sorsát higgadtabban, kevesebb túlzással és kevesebb idesgeskedő fantáziával ítéli meg, mint a szlovensztkői magyarságét. Ennek egyik oka valószínűleg az, hogy erdélyi magyar kérdés állandóan volt, az államfordulat előtt is, a szlovensztkői magyar probléma viszont mindössze tizenöt éves és szokatlan. Erdélyben az 1930-as népszámlálás adatai szerint 1,388.000 magyar él és nincs esés, az erdélyi magyar lélek büszkén és intenzíven manifesztálódik a pesti irodalomban és művészetben, a kedélyek tehát nyugodtak maradhatnak, — Csehszlovákiában a hivatalos statisztika legújabban mindössze 692.121 magyart mutat ki, az esés nagy, a csehszlovákiai magyar lélek hallgat, ismeretlen, sehol sem jelentkezik, tehát bőven van ok rémhírre és idegességre.

A hallgató csehszlovákiai magyar lélek az a kiindulási pont, ahonnét vizsgálatunkban elindulhatunk. Beszéljünk a csehszlovákiai magyarság szellemiségének problémájáról, ami körülbelül azonos a kisebbségi középosztály problémájával. A tételt azonnal kimondhatjuk: a szlovensztkői magyarságot az elparlagiasodás veszedelme fenyegeti.

Az értelmiség fogy, szellemi és társadalmi rangja egyre jobban alászáll, a paraszt és a proletártömeg vezetőréteg nélkül marad. A kívülálló csodálkozva vetheti föl a kérdést, miként történhetett, hogy ma Szlovenszón csökken a középosztály intenzitása, holott 12—14 évvel ezelőtt a legvégzetesebb bajnak nevezték még a középosztály túltengését a kisebbségi életben. Akkor tényleg óriási középosztály — kereskedő, nyugdíjas, volt hivatalnok, diák, szabad pályán működő ember, volt katonatiszt — maradt a szlovenszói városokban az aránylag kis számú egyszerű magyar lakosság mellett, de éppen azért, mert e középosztály aránytalanul nagyra bizonyult és nehezen tudott megélni, mindenki szabadulni óhajtott belőle. Pánikszerű menekülés kezdődött: az egyik rész hamarosan átvándorolt Magyarországra (ami hiba volt), a másik rész, különösen a nem magyar vidéki városokban igyekezett minden áron, a behódolás árán is, alkalmazkodni a helyzethez, a harmadik rész, például a független zsidóság, amely különösen az északi városokban a megmaradt magyar középosztály lényeges részét alkotta, a közbejött politikai események miatt indifferenssé vált és részben a német kultúra felé tájékozódott. A negyedik rész, a dzsenti, amennyiben Szlovenszóban maradt, visszavonult falusi birtokára s a vidéki nemes ugyanolyan szegényes életét kezdte élni, mint a tizennyolcadik században. A városok magyar polgársága fogyni kezdett.

Mindez veszélytelen maradhatott volna, ha nem következik be a nagy hiatus a nevelésben. Új, fiatal magyar értelmiség nehezen fejlődhet ki Csehszlovákiában. Elsősorban az iskolák hiánya, másodsorban a csekély számú meglévő magyar iskolák tökéletlensége miatt. Magyar főiskola nincsen (legújabbán bajok merültek föl a pozsonyi egyetem megüresedett magyar tanszékének betöltése körül is), a középiskolák szellemi szintje alacsony. Óriási különbség van a magyarországi középiskolából kikerült magyar fiatalember megneveltsége és ismeretanyaga és a csehszlovákiai magyar reálgimnáziumok végzett növendékei között. A reáliákban talán nincsen differencia, de egyenesen megdöbbentő a zavar és hiányosság, amellyel magyar és nyelvi dolgokban a prágai vagy a pozsonyi egyetem újdonsült magyar hallgatóinál találkozhatunk. A legveszedelmesebb jelenség a szabadjára engedett, sőt mesterségesen szított gyermekes kritika tobzódása, amellyel a fiatal emberek fölényesen elintézik a magyar múltat és jelent, vagy fegyelem és felkészültség nélkül turkálnak irodalmi és tudományos kérdésekben. E fegyelmetlenség, e megnyesetlen bontó tendenciák, e túlméretezett szellemi szabadságjog, amelyet a jól számító államhatalom különösképpen éppen a magyar diákoknak ad meg nemzeti dolgokban, általános zavarhoz, anarchiához és a valódi, az aszkétikus művelődés mellőzéséhez vezet a fiatal koponyákban. Fáj ez különösen azért, mert egyébként a német vagy a cseh iskolák nem rosszak Csehszlovákiában s e zavarkeltésben szándékosságot kell látnunk.

A nevelés bomlasztó tendenciái nem fejleszthetnek ki magasrangú magyar középosztályt, önképzési lehetőség nincs, könyvek, folyóiratok, eszmék nem igen jöhetnek az országba, a szülők, akik ma ezer más gonddal küzdenek, nem szentelhetnek komoly munkát gyermekeik nevelésének, a hanyatlás tehát könnyen bekövetkezhetik, Erdélyben

nincsen ilyen veszedelem. Az ősi magyar középosztály ott pompásan kiépített tradíciókkal rendelkezik s — éppen a városokban — mély gyökeret eresztett a talajba. Azonkívül Erdélyben a magyar műveltség legprimitívebb formájában is toronymagasan áll a környékező szellemiség felett, Európát és a fölényt képviseli, s aki valódi kultúrára szomjas a Balkánon, megmarad benne, vagy hozzámenekül. Csehszlovákiában nem így van. Nyugat közelsége, a cseh nép, de főleg a nagy civilizációt sugárzó három és félmillió németiség jobban megejtheti a talajtalanabb és önálló kultúrtradíciókkal nem rendelkező magyar fiatalságot, mint a román vagy a szerb műveltség.

Az a gyenge „szlovenszkói magyar kultúra“, amelyet az előbb Budapest felé orientált szlovenszkói magyarság mostoha helyzetében hirtelen kitermelt, nem elégítheti ki a többhöz szokott nemzetrészt igényeit. Erdélyben a magyar szellem ereje óriási, annyira nagy, hogy exportja van és Budapestet elárasztja, Szlovenszkón a magyar kultúra importra szorul, de a határokat elzárták. A kereslet nagyobb, mint a kínálat s ebben a helyzetben a nagyigényűek könnyen másutt elégítik ki szükségleteiket. Elég erős autark szellemi élet nincsen és nem lehet. Tudjuk, mi ennek az oka. A transzilvanizmus a tudat alatt évszázadokig dolgozott Erdélyben s amikor 1918-ban Erdély levált a budapesti központról, ismét működni kezdett. Az erdélyi magyar protoplazmában tehát van sejtmag, az önállósághoz nem szokott szlovenszkóiban nincs, mert a centrum közelsége (a szobi határ hatvan kilométerre van Budapesttől) annak idején fölöslegessé tette kifejlődését. Erdély magyarsága perifériamagyarság volt, azaz ugyanolyan életet élt, mint a nagyvárosok külső kerületei, ahol lassan-lassan külön városi élet fejlődik ki az összefüggés ellenére, önálló központ keletkezik, önálló korzó, színház, mozi, üzleti élet, mert a lakóknak terhes minduntalan beszaladgálni a centrumba. Ilyen periféria-kisebbség a legtöbb német kisebbség, amely távol él a nemzet közepétől, kifejlesztette részletönállóságát és könnyen feltalálhatta magát az új helyzetben, anélkül, hogy nemzeti vitaiizmusa ennek kárát vallotta volna. A szlovenszkói magyarság nem periféria-kisebbség: ott élt a centrum tőszomszédságában és ami értéket kitermelt, a központba küldte. Most elzárták a határokat. Értékei, beszerzési forrásai kívül rekedtek.

Viszont a szlovenszkói magyarság kultúrigényei nagyobbak az átlagmagyar kultúrigényeknél — éppen a centrumhoz és a nyugati kultúrához való közelesés miatt. Elvégre ez a kisebbség a magyarság legindogermánabb része, mely részben indogermán népi elemekből amalgamizálódott magyarrá és állandóan nyugati hatások alatt állt. Nagy szakadás keletkezett tehát a szlovenszkói magyarság kultúrigényei és a között, ami magyar kultúrát Szlovenszkó — akár az iskolák, akár az irodalom, akár a társadalom — nyújtani tud. Ezt a szakadékot valamiképpen át kell hidalni. Ellenkező esetben törés támad a középosztályban: sokan másfelé orientálódnak, sokan leszürkülnek arra a szintre, ahol elnyeli őket a szétórló hétköznap. Nem akarhatjuk, hogy a szlovenszkói magyarság primitív parasztnéppé süllyedjen. Olyan tömeggé, amelyet öt-hatszáz ezer főnyi vakon vegetáló ember alkot vezető és irányító nélkül, készen arra, hogy bárki bármire kihasználja

s minden tagja, aki európai rangra kíván emelkedni, kénytelen legyen más kultúrák termékeihez menekülni.

PEDIG AZ ELPARLAGIASODÁS komoly veszedelem. A kisugárzó erő nélküli magyar kisebbség tovább élhetne, mint sok nemzetiség a háború előtt, de nem lehet többé hatása és jelentősége. Ezzel a helyzettel a prágai kormány két legyet ütne egy csapásra: a magyar kisebbség nyelvi tömege megmaradna s e tényre Prága önmagát igazolva rámutathatna a külföldön, de a kisebbség, mint magasrangú nemzeti aktivitás eltűnnék s a hatalom kényre-kedvre játszhatnék vele. Elvenni a kisebbség vezetőrétegeit ugyanaz, mint a fogoly oroszlátnak levágni karmait. Ilyen körülmények között az is érthető, hogy Prága örömmel felkarol minden magyar mozgalmat, amely a „paraszttság megmentése“ jelszavából indul útnak, ami magában véve üdvös és szép dolog volna, ha nem látszanék ki a lóláb és nem középosztály elleni élel történne. A magyar paraszt egyelőre nincs veszélyből Szlovenszón. A középosztály az, amely nehezen bírja az ostromot. S ha a középosztály elveszti a csatát, a paraszttság vad elkeseredésében legfeljebb a kommunizmusba menekülhet, mint megtette számtalan új indulású parasztmozgalom Szlovenszón. 1926 és 1930 között például nagy port vert föl a „Sarló“ nevű ifjúsági mozgalom, melynek tehetséges vezetői nemes felbuzdulásukban leszálltak a néphez, de a kormány hívatlan és megejtő erkölcsi „támogatásával“ hamarosan bizonyos reálpolitikát kezdtek hirdetni, míg belátták tévedésüket és lelkükbe átragadt a sarokba lódított magyar paraszt elkeseredésének világtalan fájdalma. Betorkoltak a kommunizmusba.

Az elparlagiasodás a nemzeti öntudat csökkenésével jár együtt. A nemzeti öntudat csökkenése megkönnyíti az elnemzetlenítés útját s másodrendű — gazdaságilag és szellemileg leszegényedett, kizsákmányolt — néppé süllyeszti az elsőrendű, nagy szellemi kisugárzású és erős gazdasági bázisokkal rendelkező nemzetrészt. A magyar nemzet szlovenszóni része ebben a helyzetben elvesztené különleges jelentőségét, amelyet a magyarság általában a Duna-völgyében élvez. Elvesztené életformáját, amely az elmúlt évtizedek alatt annyi hívőt és rajongót szerzett neki. Pedig mindenki, aki Szlovenszón kisebbségi sorsban él, a legaszketikusabb gondolkozásmód mellett is megállapíthatja, hogy a magyar életformában, ha előnyös oldalaival, teljes pompájában, handicap nélkül és a salak-elemek kivetésével érvényesülhet, óriási hatóerő van s gyakran a magyarság ellenségeit is megszelídíti.

A magyar életformának és szellemi rangnak a Duna medencéjében a mai állapotok között gyakran tényleg hasonló ereje van, mint volt Galliában a frankok győzelme után a latin kultúrának, amely mélységes hatást tudott gyakorolni a győző frankokra. Ezt a fölényt elveszíteni nemzeti katasztrófa volna még akkor is, ha a veszteség csak a kisebbségnél következik be és nem a nemzet zöménél. Szlovenszóni körülmények között csak a kisebbség hathat és sugározhat a környezőkre s ezért fontos, hogy a kisebbségnek szellemi átütőereje megmaradjon. A magyar középosztály pusztulásával pedig napról-napra akutabbá válik a veszedelem, hogy a nívó leszáll, a magyarság parlagiasodik, a vonzerő és a

hatás tűnik. Tudjuk, hogy e helyzet elsősorban a külső körülmények következménye: a gyenge nevelésé, a határok elzárásáé, a leszegényedésé, az erdélyihez hasonló autark magyar szellem hiányáé — de ennek ellenére felvethetjük a kérdést: nincs-e mód, nincs-e eszköz a magyar középosztály, illetve a magyar kultúrkisugárzás és hatni tudó szellemi rang megmentésére? Nem hiszem, hogy a kisebbség körében minden megtörtént, ami ebben az irányban lehetséges volt. Pedig egy pillantás a szlovenszkói állapotokra, bárkit meggyőzhet arról, hogy az előfeltételek ma sem a legrosszabbak.

Vannak bizonyos rétegek Szlovenszkón, amelyeket kizárólag a magasrangú magyar szellemiség és a megszeretett elegáns életforma tart a magyarság oldalán. Ilyen réteg például a zsidóság egy része, a szepességi németiség és egyes szlovenszkói városok háromnyelvű középosztálya. Szlovenszkó déli, keskeny sávján a városok magyar nyelvűek, északi keskeny sávján szlovák nyelvűek, de a középső széles sávban a polgárság ősidők óta háromnyelvű. A városok többnyire német telepítések, a kereskedelem, az ipar s az ezen a vidéken különösen erős osztrák hatás jelentős német elemeket vegyített a polgárság közé, a szlovák környék a szlovák elemeket determinálta, a Magyarországhoz való hosszú tartozás, a hivatalnoki kar, a nemesség, de főleg a diadalmaskodó magyar életmód és gondolkozási forma a magyar elemeket határozta meg. Nos, ez a jelentős háromnyelvű középosztály, amely hatalmas vitalizmussal rendelkezik és döntő súlyú intelligenciát tud képviselni, ahhoz csatlakozik, aki a legjobban megfelel igényeinek és a legtöbbet nyújtja. Az ő egyelőre még létező hármasságával jól ismeri a három felkínálkozó kultúrformát és szabad elhatározással a legtetszetősebbet választja. Ma a szlovák az uralkodó forma, mintegy Juno istennő a választó háromnyelvű Páris előtt, a német a legreálisabb és a legpozitívabb, mintegy Pallas Athéné, míg a magyar a leginkább hat szépségével s a legelragadóbb: Vénusz Páris számára.

A háromnyelvű vezetőréteg addig, amíg gyermekei magyarul tudnak, az uralkodó nyomás ellenére nagyrészt a magyar életforma mellett tartana ki, ha az tényleg annyit és oly szépet tudna nyújtana neki, mint a magyar forma iránti nosztalgiája elvárja. Nívós magyarság — s a szlovenszkói középosztály legkombattánsabb része, a vegyes lakosú városok háromnyelvű szabad intelligenciája, magyar marad és gyermekét magyarnak neveli. Leszáll a magyar forma nívója, zavarok, elposványosodások keletkeznek benne, a finnyás kultúrájú háromnyelvűek elorientálódnak, gyermekeiket németnek vagy szlováknak nevelik. Sok tízezer szabad zsidó, német eredetű polgár, a magyarrá vált kishivatalnoki családok sok leszármazottja esik e kategóriába, amely valóban nem *quantité négligeable* Szlovenszkón. A megszeretett magyar szellemiségnek e háromnyelvű középosztályban ma még varázserije van, ezt statisztikai adatokkal igazolhatjuk.

A Prágai Magyar Hírlap a közelmúltban érdekes kulturális statisztikát állított fel egyes szlovenszkói városokban. Losoncon például megállapította, hogy ámbár az 1930-as népszámlálás szerint a 15.460 lakosú városban csak 27.5 százalék magyar él, a város kultúrzsükségletének mintegy 70—80 százalékát magyar termékkel fedezi. Magyar-

nyelvű napilap például naponta 806 példányban fogy, szlovák nyelvű 267, míg cseh nyelvű — de ezeket kizárólag a bevándorolt és elkülönülten egymás között élő cseh hivatalnokok és katonák olvassák — 290, német nyelvű 163. Feltűnőbb az arány a fokozatosan tiszta kultúrigényeket kielégítő időszaki lapok terén, ahol 356 magyar példány áll 95 szlovák nyelvűvel és 130 cseh nyelvűvel szemben. A rádióújságokból 238 magyar nyelvű fogy s mindössze 88 cseh és szlovák. Ez az utóbbi adat rendkívül jellemző. Az eladott könyvek 80 százaléka magyar, 15 százaléka cseh vagy szlovák, 5 százaléka német. 1933-ban a kikölcsonzott könyvek között 22.023 magyar, 6028 szlovák és cseh és 1016 német szerepelt.

Losonc magyar város, amit az iskoláztatás és a választás adatai is bizonyítanak. De a magyar kultúrhatás tiszta szlovák városokban is szembeűnő. Ilyen például Nagyszombat, ahol a népszámlálás 23*945 lakosból 901 magyart, 1134 németet, 1319 zsidót és 2271 bevándorolt csehet mutatott ki. Itt a háromnyelvű réteg a magyarok, a németek, a zsidók és bizonyos szlovák határelemek bevonásával körülbelül 4—5000 ember, azaz csaknem a teljes középosztály. Nagyszombatban az elenyészően kicsiny magyarság és németiség ellenére még mindig 761 magyar és német lapot adnak el naponta az 1835 szlovák és cseh újságpéldánnyal szemben, amely statisztikánál azonban figyelembe kell venni, hogy az utóbbiak között körülbelül 1000 példány egészen olcsó, 20 filléres jelentéktelen néplap szerepel, míg a 366 eladott magyar lap-példány legnagyobb része drága és komoly újság. Az arány kedvezőbb volna a magyar lapok számára, ha e lapok jobbak lehetnének. Mert a háromnyelvű ember azt a lapot olvassa, amelyet a legértékesebbnek talál, akár magyar, akár német, akár szlovák nyelvű az. A Színházi Élet például egyedülálló a maga szórakoztató nemében \$ ezért Losoncon 140 példány fogy belőle hetenkint, (jóval több mint szlovák vagy cseh hetilap), Nagyszombatban 80 példány. Az arány ugyanilyen a többi szlovenszkói városban is.

A magyar életforma átűtőerejének példái között mintegy szimbólumként megemlíthetűnk egy érdekes epizódot, amely a közelműltban komoly örömmel töltötte el az irodalommal foglalkozó szlovenszkói magyarokat. Az irodalmi utánpótlás — az ifjúság más irányű érdeklő-dése, nehéz sorsa és gyakran kulturális primitívsege miatt — sajnos, rendkívűl gyenge a kisebbségnél. Annál nagyobb meglepetést keltett, amikor néhány hónappal ezelűtt fiatal, alig húsz éves magyar lírikus jelentkezett és tőkéletes formájű, mély tűű, okos költeményekkel lépett a porondra, olyannyira, hogy budapesti irodalmi és más lapok szívesen közöltek tőle verseket. Furcsán hatott, hogy a fiatal költű — amellet, hogy mondanivalója és annak formája teljesen modem volt — nem a legűjabb magyar irodalom hatása alatt állt, hanem Csokonai és Berzsenyi s egyűltalán a 19. századbeli felszabadulást megelőző magyar kultűra különös elműyedése és patetikus komorsága ihlették meg tollát. Nos, ez a fiatal ember iskoláit az első elemítűl az egyetemig szlovákul végezte, otthon szlovákul beszűlt s mégis a magyar kultűranak varázsa ejtette meg — az a fűlényes varázs, amelyrűl Benes is elismerűssel és tisztelettel beszűlt legűtűbbi érsekűjvűri elűadásában.

ILLÚZIÓT FÉLRETÉVE tudjuk, hogy a magyar kultúra kisugárzásában még mindig óriási potencia van Szlovenszón. De illúziót félretéve, tudjuk azt is, hogy e potencia csökkenőben van. Hiányoznak az intézmények, amelyek ápolják, hevítik, bemutatják, magyarázzák, szuggerálják, közvetítik, gyakorolják, fölényesen manifesztálják. A magyar kultúrintensitás tűnésének veszélye nagy, komoly és egyenes arányban áll a művelt középosztály fogyásával. Az 1930-as csehszlovák népszámlálás megszívlelendő adatokat közöl ebben a vonatkozásban. Nem szabad ezeket az adatokat, amelyek szerint az 1910-i 1,069.880-ról, az 1919-i hozzávetőlegesen 810.000-ról (1919-ben csak Szlovenszón volt népszámlálás Ruszinszko nélkül), az 1921-i 744.621-ről a magyarok száma 1930-ban 692.121-re csökkent Szlovenszón és Ruszinszón, egyszerű vállvonogatással elintézni s arra a kényelmes álláspontra helyezkedni, hogy a népszámlálás adatai hamisak. Bizonyára történtek tévedések és igazságtalanságok, de mégis különösen hat, hogy a magyarság száma főleg a szlovák területeken fekvő városok háromnyelvű polgársága körében apad, míg színmagyar területeken nem történt lényeges változás. Tehát ott van apadás, ahol a magyar életforma és kultúra más körülmények között csodákat tudna tenni. A középosztály indifferens. Tésze nem sorakozik zártan a magyarság mögé, ami a jövőben komoly elorientálódást eredményezhet, mert gyermekei elfelejtenek magyarul. Az utolsó pillanatban, a magyar kultúra intenzitásának növelésével meg kell kísérelni, hogy a hibát a lehetőséghez mérten kiküszöböljük. A prágai zsidóság példája azt igazolja, hogy egy magasrangú kultúrával a legmostohább helyzetben is meg lehet nyerni az indifferenseket. A csehszlovák fővárosban 800.000 cseh között 40.000 német él, valamennyi kétnyelvű és csaknem 20.000 zsidó van közöttük. Miért maradt meg a prágai zsidóság németnek jóformán anyagi és politikai érdekei ellenére? Mert beleolvadt a német kultúrába, annak hordozójává vált s Hitler ellenére sem tud és akar szabadulni tőle. A nagy kultúrtejesítmények és a prágai nagy német kultúrakciók, a Werfelek, a Brodok, a Franz Kafkák, az Egon Erwin Kischek, a Meyrinkek, a Tschuppikok, a magasrangú prágai német színház és német egyetem árnyékában élnek. Sok határozatlan elem megmarad Szlovenszón a magyar formánál, ha ugyanilyen kulturális kapcsolat fűzheti hozzá.

A hivatalosan kimutatott 692.000 szlovenszói magyar közül 124.000 — az elszórtan élő magyarság — a tökéletlen csehszlovák nyelvtörvény következtében nem élvez teljes nyelvi jogokat. A jogfosztottak száma nagyobb, mint a Magyarországon élő szlovákság együttevége, holott az utóbbiak sérelmeivel kapcsolatban Prága állandóan intenzív propagandát fejt ki a külföldön. A veszély nagy, hogy a 124.000 magyar, amelynek egyik jelentős része a szlovák városokban elszórt magyar középosztály maradványa, egyszerűen letörlődik a térképről, ha a magyar forma valamiképpen nem ragadja meg őket. Pedig e réteg, éppen a három nyelv ismerete következtében rendkívül magas és objektív kultúrát fejlesztett ki a múltban. A magyar közélet számos nagysága, közöttük éppen a legrealisztikusabbak, ebből a szlovenszói polgárságból került ki, amely mindig óriási vitalizmus, tetterő, reális tudás és európai értelemben vett fejlődési lehetőséget mutatott. Három

nyelvet, három kultúrát ismert, három faj erejét hordozta magában, nem csoda, ha gyakran a legértékesebb és a legtermékenyebb szervező magyarságot jelentette. A legértékesebb utánpótlás, amely kitölthette az alföldi tiszta magyarságnak az évszázados harcokban megrepedezett kádereit. Kár lenne elveszteni. Egy értékes emberrezervoár, a reális magyar intelligencia legnagyobb rezervoárja ürülne ki.

Sajnos, eddig elég kevés történt Szlovenszékön a magyar forma és a magyar műveltség rangjának és intenzitásának megőrzésére s ez a mi legnagyobb bánatunk. A határok el vannak zárva, magyar kultúrát importálni lehetetlen. Önálló szellemi ipart kellene tehát kitermelni, mint az erdélyiek tették, hogy a magyar kultúra melegítő ereje ne hűljön ki a vegyes lakosú vidékeken. Arra, hogy az önálló szellemi ipar ugyanúgy eredeti legyen, mint az erdélyi, a szlovenszékői magyar kisebbség nem igen gondolhat, mert gyenge reá, de az összmagyar kultúra eszméit, módjait, eszközeit, problémáit, gondolatait, fejlődéseleleit, egész aspektumát átvéve, értékes és komolyan ható munkát végezhetnének Szlovenszékön az arra rátermettek. Legújabbán érdekes eszmei harc indult meg a kisebbségek intellektueljei között. Az egyik rész szellemi regionalizmust akar kifejleszteni, új formára, új mentalitásra, új világnézetre és az eddigi nemzeti princípiumok átértékelésére törekszik. A másik rész az unionizmust hirdeti, azaz a magyar összkultúrát, amely nem osztható föl külön és idegen szlovenszékői magyar kultúrára és külön és idegen budapesti szellemiségre. A regionalisták hívei természetesen politikai és pártérdekek szolgálatában állnak, amennyiben nyíltan vagy leplezve el akarják idegeníteni a szlovenszékői magyarságot az összmagyarságtól. Az erdélyi példára mutatnak rá, a transzilvanizmusra, amely valóban önálló erdélyi lelket termelt ki. Az unionisták szerint (mellesleg szólva az „unionista“ elnevezés Erdélyből ered, mert ott is tendenciák bontakoznak ki a túlzott transzilvanizmus ellen) az önálló magyar lélek előfeltételei Szlovenszékön nincsenek adva és így nem fejlődhet ki oly erőteljesen és függetlenül, mint Erdélyben. Szlovenszékön az önálló magyar lélek kifejlődése politikumot jelentene, azonkívül a kultúrintensitás és a kultúrnívó gyöngülését, mert egy harmadrangú és Pesten el nem ismert duzzogó garnitúra csinálná, azaz a valószínűleg gyenge eredménytől sokan elfordulnának, akik egyébként tisztelettel és odaadással közelednek a magyar életformához.

A SZLOVENSZÉKŐI MAGYAR műveltség, amely sorra kapja az ütések a külső körülményektől, nem tud felocsúdni — egyébként érthető — kábultságából s nem találja meg a kristályosodási tengelyt, amely köré csoportosulhatna. Voltak idők, amikor erélyes mozgolódás jellemezte a kisebbségi kultúréletet. Félreértések, aberrációk, viszályok, a határozott egyéniségek hiánya derékban kettétörte a legtöbb lendületet. Alig van ma más Szlovenszékön a fiatalos politikai ízű szellemi mozgalmak mellett, mint az öregurak kultúrája, azoké, akik a régi világból merítik mondanivalójukat és nem vesznek tudomást az újról. Bármily tiszteletreméltó és politikailag hasznos munkájuk, nem kielégítő, egyrészt azért, mert az öreg írók nagy része a régi világ vidéken ragadt dilettánsai közül kerül ki s így jelentéktelen, másrészt, mert az ifjú-

ságra régies stílusuk nem tud hatni s csak egymás között énekelgetnek, harmadrészt, mert ezt az öregedő irodalmi korosztályt egyszerűen a kihalás veszedelme fenyegeti. Évekkel ezelőtt nem ez volt a helyzet. A retrospektív vizsgálatnál a szlovenszkói magyar irodalomban és egyáltalán a szellemi életben három korszakot különböztetünk meg. Az első 1919-től körülbelül 1925-ig tartott. A magyar forradalom után Szlovenszkóra emigrált tehetséges, de túlradikális és nemzetietlen pesti írók és az államfordulat után Szlovenszkó városaiban maradt vidéki konzervatív dilettánsok harca jellemezte az első korszakot. A magyar kultúra intenzitása ebben az időben óriási volt, a harc tüzes és érdekes.

A második korszakot, amely 1926-tól 1931-ig tartott, a fiatal szlovenszkói intellektuális önállósodó, új formákat kereső, mély intenzitású, viharzó, sugárzó, ható, tévedésekkel, igazságokkal, istenülésekkel és haragokkal telt mozgalmi jellemezték, amelyekből kinőhetett volna valami, de félreértések, korrumpálások, tökéletlenségek, viszálykodások, írgykedések s a megfelelő szabad egyéniségek hiánya ezt is kisiklatták és tönkrezúzták. A szlovenszkói szellemi élet legnagyobb, de félresikerült ifjúsági mozgalma, a „Sarló“ ekkor bontakozott ki, ebben az időben hatottak a „kisebbségi génusz“, az „új mentalitás“, az „újarcú magyarság“ jelszavai, könyvek, folyóiratok jelentek meg, s a szlovenszkói városokban Pozsonytól Husztig, Zsolnától Losoncig az intelligencia, a szlovák és a német is, érdeklődéssel figyelte a magyar szellem vitaiizmusát. Ne kutassuk, mi okozta a gyászos véget. Elégedjünk meg azzal, hogy 1931 óta elnémult az intellektuális harc s helyét politikai harc foglalta el. A harmadik korszakban bekövetkezett a hanyatlás, az intenzitás alábbszállt. Ismét csak politikusok és dilettánsok daloltak.

A pártrendszerek és a pártelvek bacillusai, amelyek tipikusak a demokráciában, megfertőzték a magyar szellemet is. A kór a többségi népektől jött, a magyarság előbb nem ismerte. A magyar szellemi élet gyakran verte fel a világnézeti, a társadalmi, vagy a klikk-harcok zaja. Küzdött egymással a nemzeti vagy az osztályelv, ami az irodalom szerepéről való moderm felfogás jegyében érthető, de a „pártboncok“ uralmát a magyar irodalom nem ismerte. Bármily felfogást vallott az író, a vezetőszerere saját világnézetén belül is a tehetség predesztinálta s nem a pártigazolvány. Ma Szlovenszkón a „párt“ fogalma sok más elnyom. Tehetséget, munkát alája kell rendelni. A cseheknél és a szlovákoknál általános e baj, de a magyar táborban is eléggé pusztítóan hat. A politikai napilapok ilyen körülmények között nem alkalmasak a valódi nívó fenntartására, más pedig nincsen, mert a magyar szellemi intézmények nagy része, így a pozsonyi Masaryk-akadémia, amelynek komoly hivatása volna, százszázalékosan politikai természetű alakulat s vezető rétege kormánypárti exponensekből áll, pártboncokból, akik soha a magyar kultúra érdekében nem cselekedtek s gyakran a helyesírás vagy az idegen szavak használatát sem ismerik.

A kormány kulturális intézményeiből kilátszik a lóláb, a magyar kisebbség pedig a kultúraktivitást a politikai mögé rendeli. Számos kezdeményezése elkorcsosult. A közelmúltban „Figyelő“ címen Losoncon hetilap indult meg, amely szabadon és elszántan akart küz-

deni a magyar műveltségért, de a nagy érdeklődéssel fogadott intellektuális kezdeményezés csakhamar kimúlt s a fiaskó annyira feltűnő volt, hogy a cseh lapok is foglalkoztak vele. „A Figyelő szerkesztői“ — írja a megszűnt lapról a Lidové Noviny, a legnívósabb cseh lap — „intellektuális eszközökkel kívántak a magyar kisebbségi élet problémáival foglalkozni. A kisebbség szétdőlt kulturális helyzete miatt azonban terveik nem sikerülhettek.“

Pedig az ifjúság körében egyre erősebben nyilvánul meg az óhaj a kristályosodási tengely megteremtésére. Fórumot kíván, amely hangot ad a kisebbség szellemi problémáinak, tisztáz olyan fogalmakat, mint például a regionalizmus, vagy az unionizmus, pártpolitikamentesen elmélkedik a helyzetről és bekapcsolódva a budapesti szellemi életbe, felkelti az alábbhagyott érdeklődést a magyar szellemiség iránt, azaz elvégzi a középosztályt konzerváló munkát. Ez a kívánság megnyilvánul a mai, nagyrészt ifjúsági jellegű folyóiratokban, minő a Magyar írás vagy az ifjú katolikus íróknak orgánuma, az Új Élet. Mellettük azonban oly összefogó orgánusra volna szükség, minő volt annak idején a Matica a szlovákoknál, a cseheknek ma a Pritomnost, a spanyoloknál a forradalom előtt a madridi Athenaeum, a magyaroknál a felvilágosodás korának különböző intellektuális csoportja, óriási munkát végezhetne a mai helyzetben. A kultúra ereje nemzeteket tud teremteni, mint megteremtette a külön vált szlovák irodalom a szlovák nemzetet, vagy a tizenkilencedik században újjászületett katalán nyelv és irodalom a katalán nemzetet — s még inkább tudja a nemzeteket konzerválni. Egyelőre semmi sem történt Szlovénzián ebben az irányban s az ingadozó háromnyelvűek rokonszenvét nem rögzíti le intenzív és magasrangú szellemi akció. Amíg a magyar politikai tevékenység teljes erővel manifesztálódhatott, talán nem volt rá égetően szükség, mert a politika mindennél hathatósabb. De a mai helyzetben, a csehszlovák autoritativ demokráciában, a politikai akció számtalan gátlással küzd és nem lehet elég erős. Éppen ma érkezett el tehát a fokozott kulturális tevékenység ideje, ma, amikor a kisebbség egyetlen fegyvere az a bámulatos hatóerő, amely a magyar életformából és szellemiségből Szlovénzián szétárad. A magyar kisebbség erőinek konzerválását a középosztály megmentésével kell kezdeni s a mai helyzetben a háromnyelvű és szakadozó, de még mindig magyar kultúrérdelődést mutató szlovénziói értelmiséget kizárólag az köti le, ha felolvadhat a megszeretett magyar kultúrában. Mindent elkeli követni tehát, hogy a magyar kultúra varázseje ne törjék meg.

SZVATKÓ PÁL